

УДК 253+271.2-1:27

ПРОБЛЕМА ПЕРІОДИЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ХРИСТИЯНСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПАСТИРСЬКІЙ ПЕДАГОГІЦІ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Сливка Б.С.

Національний університет «Львівська політехніка»

У статті відкривається актуальна проблема періодизації розвитку християнського світогляду дошкільників у пастирській педагогіці кінця ХХ – початку ХХІ століття. Охарактеризовано особливості досліджуваного періоду в контексті дошкільної педагогіки. Виявлено особливості християнського виховання та можливості пастирської педагогіки. Пропонується періодизація розвитку християнського світогляду дошкільнят в означений період. Таким чином, висвітлюється процес розширення повноважень сучасного пастира в Україні та можливості пастирської педагогіки у формуванні християнського світогляду дошкільників.

Ключові слова: періодизація розвитку, пастир, християнський світогляд, дошкільники, пастирська педагогіка, кінець ХХ – початок ХХІ століття.

Постановка проблеми. Сьогодні змушує вирішувати складні і незвичні завдання, що посилює важливість формування особистості, починаючи з дошкільного дитинства, свідомого ставлення до життя, умінь виділяти, кваліфікувати, запам'ятовувати та збагачувати свій індивідуальний досвід новою інформацією. Тому «пріоритетом для освітян-дошкільників має стати розвиток особистості, її компетентності у різних сферах життя, а не її предметна підготовка до майбутнього шкільного життя» [7, с. 5]. Лише за цих умов дитина навчиться з перших років йти назустріч життю, реалізувати свій потенціал, бути відкритою для життєвих вражень, жити у злагоді з довкіллям і згоди з собою. Після розпаду СРСР Україна отримала досить ефективну, хоч і надто заідеологізовану систему дошкільного виховання, яке, за оцінками вчених і практиків, було одним із найкращих у пострадянському просторі. За період від 1991 р. до кінця століття, довкілля «зазнало кардинальних змін, як у позитивному, так і негативному вимірах, оскільки ці зміни були спричинені не лише цілеспрямованою державною політикою з реформування галузі, а й тривалими кризами в економічному і суспільному розвитку країни. Відповідно в перші десятиліття ХХІ століття дошкільня все ще перебуває на етапі довготривалої трансформації» [8, с. 7].

Еволюційному поступу дошкільного виховання України притаманні процеси становлення, розвитку та вдосконалення на різних історичних етапах. Особливих змін його розвиток зазнав на межі ХХ-ХХІ століття, під впливом суперечливих економічних та соціокультурних умов. У цей період в Україні відбулася зміна державної ідеології, виховних ідеалів, проте держава переживає великі соціальні труднощі, війну, випробування. Далі продовжує руйнуватися духовний уклад української нації, у швидкому темпі світського життя зароджуються нездорові паростки злих намірів, не вщухають міжрелігійні пристрасті, активізується гоніння за матеріальними статками будь-якою ціною, а турбота за дітей не набула широкомасштабного плану.

Водночас, активізується пастирське служіння, здійснюється адаптація священника у суспільному середовищі, розширюється сфера душпастирської діяльності, зокрема капеланство,

волонтерство, що торує світлу дорогу віри та любові. Нині взято курс на духовне виховання дітей, виведення їх на Божий, шлях, здобуття тих корисних навиків і духовно-моральних якостей, які були в пошані у всі часи: щира віра в Бога, сердечна любов до своєї Церкви, Вітчизни, рідної української мови і християнських традицій.

У цьому аспекті важливим є звернення до філософської та педагогічної думки України кінця ХХ – початку ХХІ століття, що характеризується багатством напрямів і концепцій, а також обґрунтуванням національних інтересів та ціннісних орієнтирів української освіти. Всебічний аналіз досвіду попередників сприятиме вдосконаленню процесів формування та розвитку християнського світогляду дошкільників засобами пастирської діяльності. Необхідність розробки богословського виміру методики пастирської роботи з дітьми дошкільного віку посилюється у зв'язку з тим, що пастирська діяльність більше зосереджена на дорослих людях, а діти дошкільного віку залишаються поки що поза деякою увагою пастирів.

Аналіз останніх публікацій. порушену проблему представлено в дослідженнях відомих учених, зокрема таких як: І. Бех, Н. Дем'яненко, О. Кононко, В. Кузь, Ю. Косенко, Т. Бондаренко, Г. Ващенко, Л. Калуська, Н. Лисенко, Н. Химич, П. Юркевич, В. Янів та ін. Водночас, малодослідженою залишається проблема вивчення історичного досвіду розвитку християнського світогляду дошкільників засобами пастирської діяльності в Україні. Поза сферою вивчення залишилася методика дошкільної пастирології, а також чинники, які впливають на їх формування. Не розроблені на належному науковому рівні складові елементи дошкільної пастирології, що і зумовило вибір тематики пропонованої статті.

Мета статті. Теоретичне обґрунтування періодизації розвитку християнського світогляду дошкільників у пастирській педагогіці кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу. Особливості організації дошкільної освіти після встановлення української державності пояснювалися впливом низки чинників, таких як соціальні (соціальний клімат суспільства, стан зайнятості населення, структура та соціальне розшарування); еконо-

мічні; правові; соціально-психологічні та етичні; екологічні; демографічні (рівень народжуваності, типовий склад сімей як передумови забезпечення освіти, коригування кількості навчальних місць); культурні, духовно-ідеологічні (стан культури в державі, рівень духовного здоров'я та культурних запитів населення як передумови прояву освітньої активності, визначення її спрямованості); галузеві (стан і тенденції змін у системі освіти в державі й у світі, нові ідеї, концепції, зразки найкращого освітнього досвіду, що впливають на стан, освітню політику в державі) тощо [3].

Робота за єдиною, жорстко регламентованою програмою в перше десятиліття незалежності України спричиняла одноманітність педагогічного процесу, форм, змісту і методів діяльності з дітьми. Вихователі орієнтувалися на уніфіковані та ідеологізовані стандарти навчання і виховання, що негативно впливало на психічне здоров'я і розвиток дітей різних вікових груп [8, с. 23]. Чинники, які впливали на межі ХХ-ХХІ століття на стан дошкільної освіти України, можна об'єднати у дві групи: перша – перехідний період у розвитку українського суспільства і друга – системна криза, яка його супроводжувала. Перехідний період зумовив позитивні напрацювання у пошуках нових форм, у доведенні ефективних методів і засобів навчання, натомість системна криза гальмувала реалізацію нововведень в освітній справі.

Демократичні процеси, які розпочалися в умовах розбудови незалежної української державності, істотно вплинули на відродження релігійного життя, як і зворотний вплив на політичний процес, зокрема детермінуючи зміни в політичних формах буття. Ідеологічний плюралізм, що змінив тоталітарну антирелігійну ідеологію, започаткував у свідомості українського народу нове ставлення до релігії, яка в нових умовах стала наповнюватися національним змістом [4].

Для пастиря важливо враховувати також суспільні й державні процеси в конкретний час, що розширює пастирські повноваження й піклування, пристосовує до певних умов позабогослужбову діяльність українського православного пастиря на початку ХХІ ст. починається (як мінімум) із згуртування нації, формування державності і реального об'єднання всіх Церков України. Це значно розширює повноваження сучасного православного пастиря в Україні, і стосується це роботи з молоддю, хворими, військовими, ув'язненими, мітингарями з окупованих територій, переселенцями, людьми в окупації, особами в зоні воєнних дій, патріотично налаштованими депутатами та ін.

Пастирологія вбирає в себе окремі розділи морального богослів'я, догматичного богослів'я, літургійного богослів'я, гомілетики, канонічного права, аскетичної тощо. Сукупно цей матеріал обґрунтовується світською наукою педагогікою і методикою. Виходячи з неоднорідності пастви, пастирологія поділяється на такі основні види: молодіжна пастирологія, клінічна пастирологія, військова пастирологія, пенітенціарна пастирологія [6, с. 12–26]. Звичайно, існують й інші категорії вірян, для яких має формуватися відповідна пастирологія. Тому педагогічне мислення, педагогічні дії, педагогічний такт тощо мають лягти в основу діяльності пастиря, що й створює

передумови формування *педагогічної пастирології (пастирської педагогіки)*. Навчально-пізнавальна інженерія дітей дошкільного віку полягає в особливому проектуванні впливу на них зовнішнього середовища, в інформаційній технології. Ця особливість відображає необхідний вплив первинної інформації на формування духовно-душевних властивостей під загальним духовним керівництвом пастиря-священника.

В останні роки часто спостерігається неправомірне у масовій свідомості ототожнення поняття «духовний розвиток» і «релігійне виховання», хоча виховання на релігійних засадах (заповідях, традиціях) є водночас і складовою формування духовної культури і засобом цієї діяльності [2, с. 1–3].

На нашу думку для релігійного виховання дитина повинна спочатку хоча б елементарно пізнати світ, навколишнє середовище, усвідомити своє «Я». У підсвідомості повинні бути закладені добрі почуття, тепло і ласка, щоб не допустити формального засвоєння азів релігійних понять і догм. Роль пастиря полягає в умінні так побудувати управління (хоча б дистанційно, через оточуючих дорослих людей), щоб дитина не зазнала духовного, світоглядного каліцтва. Духовне каліцтво має негативні наслідки у релігійному вихованні. Засвоєння релігійних норм дитиною, яка виросла у бездуховній, аморальній сім'ї або не відбудеться, або буде мати не тільки прогалини, але й викривлені, поверхові знання, які скеровані на здобуття будь-яким чином матеріальних благ, матеріальних засобів існування.

Отже, дошкільна пастирологія, на нашу думку, – це частина педагогічної пастирології раннього духовного виховання дитини до семирічного віку з використанням канонічних методів та церковної годоґетики. У педагогічній пастирології на перше місце поставлена педагогіка, яка є провідною в реалізації священничих правил і настанов. Така «ведучість» необхідна для реалізації програми дошкільного навчання і виховання в релігійному дусі. Зрозуміло, що сам пастир повинен мати педагогічну освіту (або вивчити ті навчальні дисципліни, які є в педагогічному виші) і досвід роботи з дітьми (бодай із школярами) тощо. Йдеться про наближення священника до соціального педагога у світському розумінні.

Враховуючи, що пастирологія вміщує елементи християнської етики, аскетичної педагогіки та психології, до її складу входять християнська антропологія, вчення про мету і сенс життя [5, с. 4]. Дошкільна пастирологія розпочинає цю діяльність у цілісній системі позабогослужбової науки. Крім того, дошкільний вік змушує пастиря обов'язково враховувати особливості сімейного життя, духовних орієнтирів батьків, їхнє ставлення до Православної Церкви, загалом духовні потреби найближчого оточення дитини [6, с. 15].

Детермінанти дошкільної пастирології свідчать про те, що дитячому розуму потрібен помічник у такій важливій справі, як входження у духовний світ. Але оскільки це входження ніколи не можна назвати цілком завершеним, то завжди є й необхідність у духовному посередникові (проповідникові Божої благодаті), що зможе підтримати на цьому непростому шляху [1, с. 2].

Отже, педагогічна пастирологія в ранньому духовному вихованні дитини охоплює широкий

спектр наукових дисциплін, кожна з яких по-своєму є цінною. Ці дисципліни здійснюють не тільки логістичну підтримку, а й ініціюють реформи системи дошкільної і шкільної духовної освіти, зміцнення духовної компоненти розвитку українського суспільства, що сприятиме ефективності пастирського служіння в різноманітних формах.

На наше переконання, *основними детермінантами (визначниками) пастирської роботи з дітьми дошкільного віку є*: антропологія пастирства, пастирська психологія, пастирська педагогіка, дошкільна освіта, дошкільне виховання, сімейно-родинна освіта, сімейно-родинне виховання, церковний спів, координаторська діяльність пресвітера, історія Української Православної Церкви, державна зацікавленість тощо (ставлення до природи, рослин, тварин, дітей, дорослих та ін.). Це значно розширює повноваження сучасного православного пастиря в Україні, і стосується це роботи з молоддю, хворими, військовими, ув'язненими, мітингарями з окупованих територій, переселенцями, людьми в окупації, особами в зоні воєнних дій, патріотично налаштованими депутатами та ін. Наше завдання полягає в науковому обґрунтуванні пастирської діяльності з дошкільнятами у процесу формування у них християнського світогляду.

Розробляючи періодизацію розвитку християнського світогляду дошкільників у пастирській педагогіці кінця ХХ – початку ХХІ століття, ми намагались урахувати особливості як освітнього та і релігійного розвитку українського суспільства в означений період.

Зокрема, до основних віх у розвитку дошкільної освіти доцільно віднести такі: 1991 Закон «Про освіту», 1993 Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття), 1993 Концепція дошкільного виховання, 1994 Концепція національного виховання, 1996 Національна програма «Діти України», 1999 Базовий компонент дошкільної освіти, 2001 Закон «Про дошкільну освіту», 2003 «Положення про дошкільний навчальний заклад», 2003 новий варіант програми виховання і навчання дітей від 3 до 7 років «Дитина», 2004 програма «Дитина в дошкільні роки», 2008 Базова програма розвитку дитини «Я у Світі», 2010 I Всеукраїнський з'їзд педагогічних працівників дошкільної освіти, 2010 Закон України «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти», 2010 інструктивно-методичний лист МОН України «Про організацію роботи з дітьми 5-річного віку», 2011 програма «Дитина в дошкільні роки», 2012 нова редакція Базового компонента дошкільної освіти в Україні, 2012 оновлена програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років «Дитина», 2014 нова редакція програми «Я у світі», 2015 проект Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 рр.

Відповідно, основними віхами розвитку релігійного життя в означений період були такі: 1992-2004 – проросійський курс, співпраця із проросійським спектром українського політикуму; 2007-2013 – поворот до україноцентризму і боротьба за самостійність УПЦ після того, коли у 2007 року відбувся Архієрейський собор УПЦ, на якому було засуджене проросійське «політичне православ'я», взятий курс на деполітизацію цер-

ковного життя і становлення УПЦ як де-факто автокефальної церкви; 2014-2016 – виникнення і розвиток системної кризи Української православної церкви, що проявлялось у тому, що залишки авторитету УПЦ в релігійному середовищі України та суспільстві були знищені завдяки керуванню із РФ інформаційній політиці УПЦ, яка повернулася до «мови ненависті» і риторики «оточеної фортеці».

Виходячи з вищевказаного, пропонуємо таку періодизацію розвитку християнського світогляду дошкільників у пастирській педагогіці кінця ХХ – початку ХХІ століття:

I. 1991-1999 рр. – становлення національної дошкільної освіти, створення концепції та базового компоненту дошкільного виховання та Національної програми «Діти України» з урахування відродження релігійного виховання на тлі минулих заборон радянського періоду.

II. 2001-2009 рр. – формування законодавчої бази дошкільної освіти, розроблення нових варіантів програм виховання і навчання дітей в дошкільні роки та створення базової програми розвитку дитини «Я у Світі» з офіційним входженням християнського виховання та спрямуванням на розвиток християнського світогляду дошкільників.

III. 2010-2013 рр. – розвиток дошкільного виховання як самостійної галузі української педагогіки на засадах християнства на основі нової редакції Базового компонента дошкільної освіти в Україні та оновленої програми виховання і навчання дітей від 3 до 7 років «Дитина».

IV. 2014-2017 рр. – розвиток світогляду з урахуванням значних соціальних зрушень в контексті нової редакції програми «Я у світі» та проекту Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 рр.

Висновки. Процеси, які розпочалися в умовах розбудови незалежної української державності, істотно вплинули на відродження релігійного життя. Процес розширення пастирських повноважень наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. починається із згуртування нації, формування державності і реального об'єднання всіх Церков України. Це значно розширює повноваження сучасного пастиря в Україні. У педагогічній пастирології на перше місце поставлена педагогіка, яка є провідною в реалізації священничих правил і настанов. Періодизація розвитку християнського світогляду дошкільників у пастирській педагогіці кінця ХХ – початку ХХІ століття визначається такими періодами: становлення української національної дошкільної освіти (1991-1999 рр. – становлення національної дошкільної освіти), утвердження християнської педагогіки в дошкільній освіті (2001-2009 рр. – формування законодавчої бази дошкільної освіти, з офіційним входженням християнського виховання), становлення пастирської педагогіки в Україні (2010-2013 рр. – розвиток дошкільного виховання як самостійної галузі української педагогіки на засадах християнства), розширення можливостей розвитку пастирської педагогіки та її впливу на виховання дошкільників (2014-2017 рр. – розвиток світогляду з урахуванням значних соціальних зрушень в контексті та проекту Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 рр.). Подальшого глибокого вивчення потребують богословсько-педагогічні аспекти означеної проблеми.

Список літератури:

1. Баранов М. Сучасний погляд Православної Церкви на пастырське богослов'я [Електронний ресурс] / Миколай Баранов // Сучасний погляд на пасторальне богослов'я: Листки духовно-пасторального відділу: матеріали наук. конф., 8 травня 2003 р. м. Львів. – Львів, 2003. – Вип. III. – С. 24-37. – Режим доступу: <http://silouam.usu.edu.ua/ministry/331>
2. Долинна О. Розвивати духовний потенціал особистості дошкільника [Електронний ресурс]. Розвивати духовний потенціал особистості дошкільника [Текст] / Ольга Долинна, Олена Низковська // Дошкільне виховання. – 2013. – № 9. – С. 6-8. – Режим доступу: <http://www.e-catalog.name/x/kram/kram?LNG=&Z21 ID=&I21 DBN>
3. Мухаметзянова Г. Образование в условиях социальной рыночной экономики [Текст]: [монографія] / Г. Мухаметзянова, В. Смирнов, О. Ключева. – Казань: ИСПО РАО. 2000. – 54 с.
4. Пасічний Р. Я. Формування соціально-політичної доктрини української греко-католицької церкви [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки» / Р. Я. Пасічний. – Львів, 2016. – 19 с.
5. Пастирологія в Церкві Христовій і її історичний розвиток як науки [Електронний ресурс] // Загалюков з екрану. – Режим доступу: <http://www.apologet.kiev.ua/biblioteka/27-istoriia-tserkvy/pastorologiya-v-tserkvi-khristovi/329-.html>, с. 4.
6. Трофимлюк О. Позабогослужбова діяльність православного пастира: богословські засади, церковно-історичний досвід, сучасні потреби [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра богосл. наук / прот. О. Трофимлюк. – К., 2014. – 34 с.
7. Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-метод. посібник / авт. кол-в.: Кононок О. Л., Луценко В. О., Нечай С. П. та ін. – К.: «Імекс-ЛТД». – 260 с.
8. Фроленкова Н. О. Науково-методичне забезпечення змісту дошкільної освіти в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) [Текст]: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Фроленкова Надія Олександрівна. – Івано-Франківськ, 2016. – 324 с.

Сливка Б.С.

Национальный университет «Львовская политехника»

ПРОБЛЕМА ПЕРИОДИЗАЦИИ РАЗВИТИЯ ХРИСТИАНСКОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ ДОШКОЛЬНИКОВ В ПАСТЫРСКОЙ ПЕДАГОГИКЕ КОНЦА ХХ – НАЧАЛА ХХІ ВЕКА

Аннотация

В статье раскрывается актуальная проблема периодизации развития христианского мировоззрения дошкольников в пастырской педагогике конца ХХ – начала ХХІ века. Охарактеризованы особенности исследуемого периода в контексте дошкольной педагогики. Выявлены особенности христианского воспитания и возможности пастырской педагогики. Предлагается периодизация развития христианского мировоззрения дошкольников в указанный период. Таким образом, освещается процесс расширения полномочий современного пастыря в Украине и возможности пастырской педагогики в формировании христианского мировоззрения дошкольников.

Ключевые слова: периодизация развития, пастырь, христианское мировоззрение, дошкольники, пастырская педагогика, конец ХХ – начало ХХІ века.

Slyvka B.S.

National University «Lviv Polytechnic»

THE PROBLEM OF THE PERIODIZATION DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN CHRISTIAN WORLDWIDE IN PASTORIAN PEDAGOGY (THE END OF XX – THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY)

Summary

The article reveals the actual problem of the periodization of the development of the Christian outlook of preschool children in the pastoral pedagogy of the late 20th – early 21st centuries. The peculiarities of the studied period in the context of preschool pedagogy are characterized. The features of Christian upbringing and the possibilities of pastoral pedagogy are investigated. The periodization of the development of the Christian outlook of preschool children in the specified period is proposed. Thus, the process of expanding the powers of the modern pastor in Ukraine and the possibilities of preschoolers pastoral pedagogy are showed.

Keywords: periodization of development, pastor, Christian outlook, preschoolers, pastoral pedagogy, end of the XX – beginning of the XXI century.